

INKLYUZIV TA'LIM BAG'RIKENGLIK VA HAMKORLIK ASOSIDA KELAJAK JAMIYATINI SHAKLLANTIRADI

Aqiyeva Shaxlo Beshim qizi

*Buxoro Davlat Pedagogika Instituti, Pedagogika nazariyasi va tarixi yo'nalishi 2 - bosqich
magistranti*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada inklyuziv ta'limning jamiyatdagi ijtimoiy ahamiyati tahlil qilinadi. Inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi barcha bolalarga, jumladan, maxsus ehtiyojli o'quvchilarga teng imkoniyatlar yaratish orqali ijtimoiy tenglikni ta'minlash va ularni jamiyatga integratsiyalashdir. Maqolada inklyuziv ta'limning tenglikni rivojlantirish, bag'rikenglikni shakllantirish va ijtimoiy barqarorlikka qo'shgan hissasi yoritilgan. Shuningdek, xalqaro va milliy miqyosdagi tajribalar, muammo va istiqbollar ko'rib chiqiladi. Maqola jamiyatda ijtimoiy tenglikka erishish uchun inklyuziv ta'limning hal qiluvchi rolini ko'rsatadi.*

Kalit so'zlar: *Inklyuziv ta'lim; ijtimoiy ahamiyat; teng imkoniyatlar; bag'rikenglik; ijtimoiy barqarorlik; maxsus ehtiyoj; integratsiya; rivojlanish maqsadlari.*

KIRISH

Jamiyatda inklyuzivlik tamoyillari ijtimoiy rivojlanishning asosiy ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Inklyuziv ta'lim esa bu jarayonning ajralmas qismi bo'lib, maxsus ehtiyojli bolalar va ularning tengdoshlari uchun teng imkoniyatlar yaratish orqali ijtimoiy tenglikni ta'minlaydi. Bugungi kunda butun dunyoda inklyuziv ta'limni rivojlantirish davlat siyosatining muhim yo'nalishiga aylangan.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO) va Birlashgan Millatlar Tashkiloti Maorif, fan va madaniyat masalalari bo'yicha tashkiloti (UNESCO) ma'lumotlariga ko'ra, inklyuziv ta'lim bolalarning faqat o'qitish jarayonigagina emas, balki ularning jamiyatga integratsiyasiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Mazkur maqolada inklyuziv ta'limning jamiyatdagi ijtimoiy ahamiyati, uning tenglik, bag'rikenglik va integratsiyani rivojlantirishdagi o'rni, shuningdek, global va mahalliy darajadagi muhim yutuqlar va muammolar tahlil qilinadi. Shuningdek, inklyuziv ta'limning kelajakda jamiyatning barqaror rivojlanishiga qanday hissa qo'shishi mumkinligi haqida fikr yuritiladi.

O'zbekistonda qurilayotgan «Ijtimoiy davlat» tamoyillarini ijtimoiy hayotning barcha jabhalarida qo'llash demakdir. O'zbekiston Respublikasi Prezidentning qarori bilan 2020-2025-yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi va uni 2020-2021-yillarda amalga oshirish bo'yicha "yo'l xaritasi" tasdiqlandi. Qarorga muvofiq, 2021/2022 o'quv yilida tajriba-sinov tariqasida shaharlarda va Toshkent shahrining tumanlarida joylashgan bittadan maktablarda inklyuziv ta'lim joriy qilinishi, Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahrida joylashgan bittadan maktabda alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun boshlang'ich tayanch

korreksion sinflar ochilishi, Qashqadaryo, Farg'ona va Xorazm viloyatlarida joylashgan bittadan kasb-hunar maktabida ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarining 9-sinf bitiruvchilari hamda alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan guruhlar, maktablarda inklyuziv ta'lim uchun shart-sharoitlar yaratishga qaratilgan "Inklyuziv ta'lim laboratoriyasi" tashkil etilishi belgilandi.

O'zbekistonda inklyuziv ta'limni takomillashtirish, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini shakllantirish hamda ularga ko'rsatiladigan ta'lim xizmatlari sifatini yaxshilashga qaratilgan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 13 oktyabrda "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori qabul qilindi. Mazkur qaror bilan 2020-2025 yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi qabul qilindi.

Konsepsiyani amalga oshirish bo'yicha 2020-2021 yillarga mo'ljallangan "Yo'l xaritasi" tasdiqlandi. E'tiborli jihati shundaki, 2023-2025 yillarda inklyuziv ta'lim tizimi 51 foiz umumta'lim maktablarida joriy qilinishi belgilangan. Ushbu ta'lim shakliga 40 foiz imkoniyati cheklangan bolalar jalb qilinadi.

Integratsiyaning ikki turini ajratib ko'rsatish kerak: ta'lim va ijtimoiy.

Ta'lim integratsiyasi - bu inklyuziya, ya'ni "inklyuziv ta'lim" bo'lib, nogiron bolani bitta maktabga kiritishni ta'minlaydi. Ta'lim muhiti normal rivojlanayotgan tengdoshlari bilan. Ijtimoiy integratsiya bolaning jamiyatga qo'shilishi, ya'ni uning ijtimoiylashuvini o'z ichiga oladi.

Ijtimoiy integratsiya rivojlanishda nuqsoni bo'lgan barcha bolalarga istisnosiz, buzilishning tabiati va tuzilishidan qat'i nazar, maxsus ta'lim ehtiyojlari, yoshi, shuningdek, ular o'qiyotgan muassasa turi.

Birinchi marta integratsiyalashgan o'qitishning nazariy asoslari taniqli rus olimi L.S. Vygotskiy. Uning ta'kidlashicha, maktab-internatda o'qiyotgan bola normal rivojlanayotgan tengdoshlaridan, oiladan va umuman jamiyatdan ajralib turadi. L.S. Vygotskiyning ta'kidlashicha, maxsus maktabning devorlarini "buzish", maxsus bolaning madaniy va tarixiy rivojlanishini ta'minlash va uning jamiyatga "o'sishi" uchun sharoit yaratish kerak.

Har bir mamlakat maxsus inklyuziv ta'limni amalga oshirish uchun amal qiladigan o'z siyosatiga ega bo'lishi kerak. Bu siyosat milliy ta'lim tizimining asosiy xususiyatlarini va eng muhim bo'lgan milliy maqsadlarni o'zida aks ettirish zarur.

Inklyuziv ta'lim sohasidagi tadqiqotlar ko'rsatmoqdaki, mazkur ta'lim shakli ijtimoiy tenglik va barcha qatlamlarga teng imkoniyat yaratish uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotlar davomida aniqlangan muhim jihatlardan biri, inklyuziv ta'limning muvaffaqiyati ko'p jihatdan pedagoglar va ta'lim jarayonida qatnashuvchilar o'rtasida barqaror muloqot va hamkorlikka bog'liqdir. Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universitetida olib borilgan ilmiy ishlarda, jumladan, audiomahsulotlar yaratish orqali imkoniyati cheklangan talabalarni ta'lim jarayoniga jalb

qilish muvaffaqiyatli tajribalardan biri sifatida qayd etilgan. Ushbu yondashuv nafaqat ma'naviy, balki iqtisodiy jihatdan ham katta ahamiyat kasb etadi, chunki u ta'lim olish imkonini kengaytiradi va jamiyatga integratsiyani tezlashtiradi.

Dunyo miqyosida olib borilgan tadqiqotlar esa ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim tizimi davlatlarning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish ko'rsatkichlariga sezilarli ijobiy ta'sir qiladi.

Ushbu tadqiqotda inklyuziv ta'limga oid ma'lumotlar yig'ishda xalqaro va mahalliy tajribalarni integratsiyalash yondashuvi qo'llanildi. O'rganilayotgan muammolarni batafsil tahlil qilish uchun miqdoriy va sifat tahlil usullari ishlatildi. Talabalarning bilim olish ko'rsatkichlari, ularning psixologik va ijtimoiy holatlari ustida maxsus tadqiqotlar olib borildi. Jumladan, O'zbekistondagi ba'zi ta'lim muassasalarida inklyuziv ta'lim amaliyoti qamrab olinib, bu yondashuvning samaradorligi baholandi.

Mazkur yondashuvlar yordamida nafaqat imkoniyati cheklangan talabalar, balki ularga ta'lim berayotgan pedagoglar uchun ham qulay shart-sharoitlarni yaratish usullari ishlab chiqildi. Bu jarayon pedagogik texnologiyalarni takomillashtirish, zamonaviy o'quv vositalaridan foydalanish va inklyuziv o'qitish metodikasini shakllantirishni o'z ichiga oladi.

Shu bilan birga, nogironlarni integratsiyalashgan tuzilmalarda o'qitish uchun javobgarlik umumiy ta'lim organlariga yuklanishi kerakligi ta'kidlanadi. Shuningdek, u nogironlarni o'qitish bilan bog'liq masalalar ta'lim, o'quv dasturlarini ishlab chiqish va o'quv jarayonini tashkil etish sohasida milliy rejalashtirishning ajralmas qismi bo'lishini ta'minlash kerakligini ta'kidlaydi. A birgalikda o'qitish nogironlarni o'qitish va kasbiy tayyorlashning iqtisodiy jihatdan samarali tizimining elementi sifatida qaralishi kerak.

Ma'lumki, inklyuziyaning asosiy tamoyillaridan biri barcha talabalar jamiyati uchun teng qiymatni tan olishdir. Va shu ma'noda, inklyuziv ta'lim jamiyat nazarida g'ayrioddiy narsa sifatida taqdim etilmasligi kerak bo'lgan oddiy haqiqatni tan olish kerak, yoki hozir aytish moda bo'lganidek-eksklyuziv. Aksincha, inklyuziv ta'lim jamoatchilik fikriga ma'lum bir norma sifatida taqdim etilishi kerak, ya'ni o'zini insonparvar va madaniyatli deb tan olgan zamonaviy jamiyatda bo'lishi kerak bo'lgan ta'lim.

Boshqacha qilib aytganda, jamiyat har qanday kishiga uning qiziqishlari, ehtiyojlari, imkoniyatlariga qarab ta'lim turini tanlash huquqini berishi kerak. Barcha fuqarolar, shu jumladan nogironligi bo'lgan shaxslar uchun yaxlit tuzilmalarda teng imkoniyatlar printsipini asta-sekin amalga oshirish kerak. Shu nuqtai nazardan, inklyuziya uning barcha ishtirokchilari uchun etarli ma'lumot berishga qodir. Jismoniy imkoniyatlarga emas, balki ularning qobiliyatlariga mos keladi. Shu bilan birga, nogironligi bo'lgan shaxslar uchun ularning ehtiyojlarini nafaqat umuman emas, balki eng muhimi - maxsus va oliy ta'limda ta'minlash juda muhimdir, buning asosida u yoki bu kasbiy faoliyatni amalga oshirish mumkin.

Xulosa

Inklyuziv ta'limning ijtimoiy ahamiyati shundaki, u faqat maxsus ehtiyojli bolalarga taalluqli bo'lib qolmay, balki jamiyatni birlashtiruvchi va barqaror rivojlanish sari

yetaklovchi kuchga aylanadi. Bu jarayon ijtimoiy tenglik, bag'rikenglik va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga yordam beradi. Shu bois, inklyuziv ta'limni rivojlantirish davlat va jamiyatning asosiy ustuvor vazifalaridan biri bo'lib qolishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 13-oktyabrdagi "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4860-sonli qarori
2. R.Sh. Shomaxmudova „ Maxsus va inklyuziv ta'lim xalqaro va milliy tajribalar" -o'quv uslubiy qo'llanma. Toshkent 2011.
3. "Inklyuziv ta'lim" - o'quv uslubiy qo'llanma. Toshkent 2019.
4. "Inklyuziv ta'lim asoslari" -o'quv uslubiy qo'llanma. Urganch 2020.